

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

12-son (4-jild)

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 12 (4) - 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2024

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00-TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy hodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00-IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00-FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00-FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00-YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi

Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich - yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00-PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pyedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna - pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00-PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo‘limi psixologik xizmat boshlig‘i.

22.00.00-SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po‘latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00-SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo‘tayeov Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O‘zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro‘yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo‘yicha ilmiy darajalar bo‘yicha dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefonlar:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Turg'unov Sherzod Abduvositovich</i> FARG'ONA VILOYATI SANOAT KORXONALARINING MODDIY-TEXNIK HOLATI VA ULARNING SANOAT ISHCHILARINING MEHNAT MUHOFAZASIDAGI AHAMIYATI HAQIDA AYRIM FIKR MULOHAZALAR (Farg'ona viloyatida 1950-1970-yillarda chop etilgan vaqtli matbuot nashrlarida e'lon qilingan maqolalar tahlili asosida)	13-19
<i>Qalandarov Hamza Hamroqul o'g'li</i> SOVET HOKIMIYATINING O'ZBEKISTONDA YURITGAN ATEISTIK SIYOSATI VA XUDOSIZLAR JAMIYATI FAOLIYATI	20-23
<i>Berdiyev Abduvali Abdug'aniyevich</i> XVIII-XIX ASRLARDA XIVA XONLIGINING ERON VA ROSSIYA BILAN SIYOSIY VA IJTIMOYIY ALOQALARI HAQIDA AYRIM MA'LUMOTLAR	24-32
<i>Соъуб Раъноё</i> КАМБАҒАЛЛИК ВА УНИ ҚИСҚАРТИРИШ МУАММОЛАРИ	33-42
<i>Abdimov Abdumurod O'zbekovich</i> MARKAZIY OSIYO MINTAQASIGA ILMIY QARASHLAR VA KONSEPTUAL MASALALARNING AYRIM JIHATLARI	43-48
<i>Toshpulatov Nurbek Boboqul o'g'li</i> XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA SAMARQAND VILOYATI BOZORLARI VA KARVONSAROYLARI TARIXI	49-53
<i>Temirova Munira</i> ESKI TERMIZ SIMOVKO'ZACHALARI HAQIDA AYRIM MULOHAZALAR	54-58
<i>Sattorova Shahlo</i> SHAYBONIYLAR DAVRIDA JO'YBOR XO'JALARINING BUNYODKORLIK FAOLIYATI	59-63

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Yazdonova Saxiba Kurbanovna</i> KIBERMAKON: TA'LIM, TARBIYA VA IQTISODIY TA'SIR TENDENSIYALARI	64-72
<i>Taniev Ahmadjon Bahromovich</i> ТУРИЗМ, ГЛОБАЛЛАШУВ ВА САВДО: УЛАРНИНГ АТРОФ-МУҲИТГА ТАЪСИРИ	73-82
<i>Ходжаниязов Элбек Сардоревич</i> ХОРАЗМ ВИЛОЯТИДА ТУРИЗМ ТРАНСПОРТИ ХИЗМАТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ОМИЛЛАРИ ТАҲЛИЛИ	83-93
<i>Raximov Bahromjon Ibroximovich, Ibrohimova Maqsuda Muhammadjon qizi</i> O'ZBEK SANOATINING INNOVATSION TARAQQIYOTI VA IQTISODIY O'SISHDAGI ROLI	94-99
<i>Ahmedov Adham Djalolovich</i> AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHDA FUQAROLARNING O'ZINI O'ZI BOSHQARISH ORGANLARI FAOLIYATINI SAMARALI TASHKIL ETISH	100-105
<i>Ablazov Nurillo Xusanboyevich</i> QURILISH KORXONALARI DEBITORLIK VA KREDITORLIK QARZLARINI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	106-112

<i>Абдурахманов Мухторали</i> ЎУДУДИЙ КЛАСТЕРНИ ШАКЛЛАТИРИШ БОСҚИЧЛАРНИ РИВОЖЛАТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ	113-116
<i>Poshokulova Mohigul</i> BILIMLAR IQTISODIYOTINING ZAMONAVIY SHAKLLARI MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIM TIZIMIDA	117-122
<i>Toxirov Akbarxon Toirxon o'g'li</i> INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH ORQALI KORXONANING IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH: YANGI IMKONIYATLAR VA TAHIDLAR	123-131
<i>Sayfutdinova Nigina Furkatovna</i> O'ZBEKISTONDA INNOVATSIYALARNI RIVOJLANTIRISH ASOSIY AHAMIYATLARI	132-135
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Shakarov Oybek Xudoyberdi o'g'li</i> O'ZBEK XALQI ETOSFERASIDA KORRUPTION MUNOSABATLAR PAYDO BO'LISH SABABLARINING FALSAFIY TAHLILI	136-139
<i>Жўрамуродов Нодир Ғайбуллаевич</i> ЖАДИДЛАР ФАЛСАФАСИДА МИЛЛИЙ ҒОЯ, МИЛЛИЙ ЎЗЛИК ВА МИЛЛИЙ ҚАРАШЛАРИНИГ ШАКЛЛАНИШИ	140-144
<i>Sayidova Muhabbat G'afforovna</i> GLOBAL AXBOROTLASHUV TENDENSIYALARINING MILLIY VA MA'NAVIY QADRIYATLARGA TA'SIRI	145-149
<i>Kuraxmedov Azamat Erkinovich</i> SAMARQAND JADIDCHILARINING TURKISTON MA'RIFATPARVARLIK FALSAFASI RIVOJIDA TUTGAN O'RNI	150-153
<i>Umarova Feruza Rozibayevna</i> O'ZBEK XALQI MA'NAVIY MADANIYATI RIVOJLANISHINING ASOSIY XUSUSIYATLARI	154-156
<i>Samijonov Azizbek Ismoiljon o'g'li</i> KIBERXAVFSIZLIKNI TA'MINLASHNING FALSAFIY-KONSEPTUAL TAHLILI	157-161
<i>Begbudieva Parvina Shoxruxovna</i> THE CONTRIBUTION OF MAHMUDHODJA BEHBUDI TO THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF EDUCATION SYSTEM OF TURKESTAN	162-166
<i>Aytbayev Mansurbek Yusupovich</i> MAHMUD AZ-ZAMAXSHARIY AQL-ZAKOVAT TO'G'RISIDA	167-173
<i>Muslimov Sherzod Akbarovich</i> ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR MA'NAVIY MEROSI: JAMIYAT, SIYOSAT VA SHE'RIYAT	174-178
<i>Jantayev Maqsud Ibragimovich</i> MUHAMMAD AL-XORAZMIY: MATEMATIKADAN FALSAFAGACHA BO'LGAN ILMIY IZLANISHLAR	179-184
<i>Norova Malika Fayzulloyevna</i> TASAVVUF TA'LIMOTI VA UNING SAYFIDDIN BOXARZIY DUNYOQARASHIGA TA'SIRI	185-191

<i>Gulova Anorgul Axtamovna</i> O‘ZBEKISTONDA ALISHER NAVOIY ASARLARIGA BO‘LGAN MUNOSABAT	192-196
<i>Absattorov Baxtiyor Mamarasulovich, Karimova Gulchehra Abdulkarimovna</i> BURCH VA MAS‘ULIYAT TUSHUNCHALARINING TARIXIY-NAZARIY, AN‘ANAVIY VA ZAMONAVIY TALQINI	197-205
<i>Berdikulov Chingiz Dusmuradovich</i> IJTIMOIY MULOQOT-SHAXS INTELLEKTUAL MADANIYATINING SHAKLLANISH OMILI	206-211
<i>Mamarasulov Baxriddin Shakasimovich</i> MILLIY-MA‘NAVIY YUKSALISH – MAMLAKATIMIZ MA‘NAVIY TARBIYA TIZIMINING YANGI STRATEGIYASI SIFATIDA	212-216
<i>Nurmatov Kamaridin Shamsiyevich</i> JAMIYAT TARAQQIYOTIDA ADOLAT TUSHUNCHASINING O‘RNI	217-221
<i>Bekpo‘latov Ulug‘bek Rahmatulla o‘g‘li</i> JAMIYAT TARAQQIYOTIDA SIMMETRIYA VA ASIMMETRIYA BIRLIGINI TA‘MINLASHNING DIALEKTIK TAHLILI	222-228
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Berdiyeva Muqarrama Anvarovna, Chernova Natalya Vasильevna</i> СТРАТЕГИИ ЛИНГВОМЕТОДИЧЕСКОГО ПОДХОДА ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ	229-234
<i>Жамаҳматов Каромиддин Айнилло ўғли</i> БУРҲОНИДДИН ТЕРМИЗИЙ АСАРЛАРИНИНГ САЛЖУҚИЙЛАР ДАВРИДА ЯРАТИЛГАН ТАСАВВУФИЙ МАНБАЛАРГА ТАЪСИРИ	235-243
<i>Temirova Aziza Muzaffarovna, Uralova Oysuluv Poyan qizi</i> ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA “KO‘K” SIFAT BELGISINING SEMANTIК XUSUSIYATLARINING TADQIQI	244-247
<i>Mansurova Mohinur Akmal qizi</i> HAJVIY TAFAKKUR TABIATI – SATIRA VA YUMOR TUSHUNCHASI	248-252
<i>Яркулова Фотима Усмановна, Исломова Марьям</i> ИМЕННОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ В ПОВЕСТЯХ И.С.ТУРГЕНОВА	253-257
<i>Murodova Muqadas Ikromovna</i> XX ASR INGLIZ VA O‘ZBEK ADABIYOTIDA YARATILGAN SATIRIK ASARLAR TADQIQI	258-263
<i>Ruzmatova Gulnara Kulmamatovna</i> O‘ZBEK ADABIYOTIDA LATIFA JANRI TARAQQIYOTI VA TAHLILI	264-268
<i>Davronov Shekroz Abrorovich</i> OG‘ZAKI TARJIMA VA UNDA KOMPRESSIYANING ROLI	269-273
<i>Begmatov Azizbek Tursunbayevich</i> INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI ONOMASTIK BIRLIKLAR TADQIQI	274-280
<i>Ibragimova Moxiraxon Anvarovna</i> NUTQIY AKTLAR TASNIFI	281-285
<i>Расулова Истода Абдулатифовна</i> К ПРОБЛЕМЕ ДЕФИНИЦИИ ЯЗЫКОВЫХ УНИВЕРСАЛИЙ: ИССЛЕДОВАНИЕ ИНВАРИАНТНЫХ СВОЙСТВ В КОНТЕКСТЕ ЯЗЫКОВОЙ ВАРИАТИВНОСТИ	286-293

<i>Obidova Go'zalxon Ma'rufjon qizi</i> O'ZBEK TILIDA OMAD VA OMADSIZLIKNI NOMLOVCHI LEKSIK VA FRAZEOLGIK BIRLIKLAR	294-299
<i>Furkatova Maxliyo To'lqin qizi</i> O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI SHAXS-SON KATEGORIYASI	300-309
<i>Baxramov Xabibillo Sadikovich</i> INGLIZ TILIDA "POISON-ZAHAR" KONSEPTINING SEMANTIK XUSUSIYATLARI	310-315
<i>Тухтаев Сирожиддин Тошпўлатович</i> ПАРЕМИОЛОГИЯДА САХИЙЛИК КОНЦЕПТИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ	316-323
<i>Qiyomov Shohabbosxon Sharofiddin o'g'li</i> XATTOTLIK SAN'ATINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	324-327
<i>Sobirjonova Muxlisa Sobirjonovna</i> YOLG'IZLIK FENOMENINING PSIXOLOGIK, IJTIMOY VA EKZISTENSIAL ASPEKTLARI	328-331
<i>Qayumova Mohinur Murodullayevna</i> LEXICAL-SEMANTIC FEATURES OF THE CONCEPT «STEP» IN THE ENGLISH LANGUAGE	332-337
<i>Sayipova Dilafruz Rahimovna</i> O'ZBEK NASRI TARAQQIYOTIDA "BOBURNOMA"NING AHAMIYATI	338-342
<i>Diyarov Akmal To'lqin o'g'li</i> INGLIZ TILIDAGI BOG'DORCHILIK TERMINLARINING GENETIK-ETIMOLOGIK TAVSIFI	343-348
<i>Атаназарова Шохида Бахрамовна</i> РЕКЛАМАДА ИЛЛОКУЦИЯ ВА ПЕРЛОКУЦИЯНИНГ АМАЛГА ОШИШИДА БИЛБОРДЛАРНИ АҲАМИЯТИ (РЕКЛАМА БАННЕРЛАРИ МИСОЛИДА)	349-353
<i>Matadqulova Kamila Abduxoliqovna</i> ANCIENT EGYPTIAN LITERATURE: THE OLD, MIDDLE AND NEW KINGDOMS	354-364
<i>Alimova Dilrabo</i> SHARQ ADABIYOTIDA QASIDANING TARIXIY TAKOMILI	365-373
<i>Abduqaxxorova Nargiza Rustamovna</i> RUS VA O'ZBEK TILLARIDAGI TOPISHMOQLARNING LINGVOKULTUROLOGIK TADQIQI	374-379
<i>Курбонова Нодира Розиковна, Пулатова Сабина Шарифовна</i> ЛИТЕРАТУРНЫЙ АНАЛИЗ ТЕМЫ УТРАЧЕННОЙ РОДИНЫ В РОМАНЕ ВЛАДИМИРА НАБОКОВА «МАШЕНЬКА»	380-390
<i>Khamidov Tohirjon Olmos ogli</i> ANALYSIS OF TYPES OF ENGLISH PHRASAL VERBS ACCORDING TO THE STRUCTURE	391-396
<i>Umurzakova Kommuna Xursanovna</i> O'ZBEKISTON IJTIMOY TARMOQLARIDA YOSHLAR NUTQIDAGI O'ZGARISHNING TA'LIM JARAYONIGA TA'SIRI	397-402
<i>Habibullayeva Shoira Shukurillayevna</i> ONA TILI DARSIDA GAP BO'LAKLARI VA ULARNI TAHLIL QILISH METODIKASI	403-406

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Itomov Nurillo Fayzullayevich</i> ТА’МИНЛОВЧИ ТО’ЛОВ – МАЖБУРИЯТЛАРНИ ТА’МИНЛАШНИНГ ЯНГИ УСУЛИ СИФАТИДА	407-414
<i>Салаев Нодирбек Сапарбаевич</i> ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИДА ДЕКРИМИНАЛИЗАЦИЯ: МОҲИЯТИ, ТУРЛАРИ ВА АҲАМИЯТИ ХУСУСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР	415-431
<i>Ходжиев Юнус Мухитдинович</i> МУЛК ҲУҚУҚИ БЕКОР БЎЛИШИНИНГ ШАХС ИХТИЁРИГА БОҒЛИҚ БЎЛМАГАН АСОСЛАРИНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ	432-436
<i>Сайдивалиева Хуршида</i> БОЛАЛАРНИ ОИЛАГА ТАРБИЯГА БЕРИШ ЮЗАСИДАН ВУЖУДГА КЕЛУВЧИ МУНОСАБАТЛАРНИ КЕЛИШУВЛАР АСОСИДА ТАРТИБГА СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ	437-445
<i>Миқитов Вобур</i> THE LEGAL NATURE OF E-COMMERCE IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	446-451
<i>Raimova Nargiza Doroyevna, To‘uchiyeva Bahora Otabekovna</i> PREVENTING FALSE AND MANIPULATIVE ADVERTISING IN SOCIAL NETWORKS	452-459
<i>Чориева Хуршидабону Хуррам қизи</i> ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ВАСИЙЛИК ВА ҲОМИЙЛИК ОРГАНЛАРИНИНГ ҲУҚУҚЛАРИ ВА МАЖБУРИЯТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	460-468
<i>Toshkanov Nurbek Bahriddinovich</i> UNDIRUVNI INTELLEKTUAL MULK OBYEKTLARIGA BO‘LGAN HUQUQLARGA QARATISHNING AYRIM FUQAROLIK-HUQUQIY MASALALARI	469-478
<i>Kubaeva Ismigul Farhod qizi</i> CHALLENGES OF BLOCKCHAIN TO LAW AND STATE	479-484
<i>Юсупов Ўктамбой Абсаматович</i> ДАВЛАТ ХАРИДЛАРИ СОҲАСИДАГИ КОРРУПЦИЯВИЙ ҲУҚУҚБУЗАРЛИККА ҚАРШИ КУРАШДА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ УСУЛЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	485-491
<i>Баходирова Сабина Улугбек кизи</i> РОЛЬ ЭКСПЕРТИЗЫ ПРИ КВАЛИФИКАЦИИ УМЫШЛЕННОГО ТЯЖКОГО ТЕЛЕСНОГО ПОВРЕЖДЕНИЯ	492-503
<i>Эгамбердиев Ферузбек Аскаржон угли</i> НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНСТИТУТА ХОДАТАЙСТВ КАК СПОСОБ ЗАЩИТЫ ПРАВ УЧАСТНИКОВ НА ДОСУДЕБНОМ ЭТАПЕ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	504-508
<i>Ibrohimov Behzodbek Bahromjon o‘g‘li</i> O‘ZBEKISTONDA MOLIVAVIY HUQUQIY MUNOSABATLAR ASOSI VA AHAMIYATI	509-520
<i>To‘uchiyeva Bahora Otabekovna, Raimova Nargiza Doroyevna</i> PREVENTING FALSE AND MANIPULATIVE ADVERTISING IN SOCIAL NETWORKS	521-528

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Ibraximov Sanjar Urunbayevich</i> SPORT MASHG'ULOT JARAYONINI TASHKIL ETISHNING ZAMONAVIY YO'LLARI VA TAMOYILLARI	529-539
<i>Urazkulova Anna Vitalyevna</i> OLIY TA'LIMDA RUS TILI FANINI O'QITISHDA MUSTAQIL TA'LIMNING TOPSHIRIQLARINI ILMIY-PEDAGOGIK AHAMIYATI	540-545
<i>Қаршиева Дилбар Эшпулатовна</i> ПЕДАГОГИК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ ШАКЛЛАНИШИДА МАЛАКАВИЙ АМАЛИЁТНИНГ ЎРНИ	546-550
<i>Ajjiyeva Muxabbat Baxtibayevna</i> KIMYO FANI BO'YICHA MASHG'ULOTLARNI FANLARARO INTEGRATSIYA ASOSIDA TASHKIL ETISH	551-555
<i>Fayzullayeva Gulchexra Sharipboyevna</i> O'QITUVCHILARNI KASBIY RIVOJLANTIRISHDA QIYOSIY TAHLIL: JARAYON VA FAOLIYATLI YONDASHUV	556-564
<i>Radjabova Gulnoza Giyosiddinovna</i> SHIFTING THE FOCUS OF CORPUS LINGUISTICS FROM RESEARCH TO CLASSROOM PRACTICE	565-570
<i>Акрамова Умеда Салиевна</i> ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИКТ ДЛЯ УЧАЩИХСЯ С НЕРУССКИМ ЯЗЫКОВЫМ ФОНОМ	571-582
<i>Abdusattarova Zaynab Abdujalil qizi</i> МАТЕМАТИКА FANINI LOYIHAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYASI ORQALI O'QITISH ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA XXI ASR KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI	583-590
<i>Boboqulov Chori Urolovich</i> SHAHMAT O'YINI ORQALI BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI	591-595
<i>To'xtayev Hasan Toshpo'latovich</i> ZAMONAVIY MAKTAB O'QUVCHILARINI MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYALASHDA KOGNITIV- PSIXOLOGIK TO'SIQLARNING TA'SIRI	596-599
<i>Yaqubov Fazliddin Muxitdinovich</i> JISMONIY TARBIYA VA SPORT MUTAXASSISLARI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	600-607
<i>Rahimova Dilshoda Baxriddinovna, Turatosheva Sadoqat Raxmatullayevna</i> OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISH (SOTSIOLOGIK TAHLIL)	608-615
<i>Мадаминова Наргизахон Жахонгир қизи</i> МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРГА МОСЛАШТИРИЛГАН ВИРТУАЛ ЎҚИТИШ УСУЛЛАРИ	616-619
<i>Qodirov Xasanboy Oribjonovich</i> RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA TEXNIKA OLIY TA'LIM SOHASI MUTAXASSISLARDA KASBIY-IJODIY SIFATLARNI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI	620-526

<i>Aliyeva Iroda Otabek qizi</i> МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМГА ХОРИЙ ТАЖРИБАСИНИ ҚО'ЛЛАШ БО'ҲИЧА МАВЖУД ТА'ЛИМ ТАЛАБЛАРИНИНГ ТАСНИФИ ЮЗАСИДАН ТАҲЛІЛЛАР	627-631
<i>Ro'zimurodov Ilyos Azamat o'g'li</i> O'RTA ASRLAR MARKAZIY OSIYO MUTAFAKKIRLARINING CHOLG'USHUNOSLIKKA OID NAZARIYALARI: ABU NASR FOROBIYNING MUSIQIY TADQIQOTLARI	632-636
<i>Yaxshiboyeva Shahnoza Bahodir qizi</i> JAHON AXBOROT RESURSLARI ORQALI TALABALARNING TADQIQOTCHILIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK ASOSLARI	637-642
<i>Салиев Улугбек, Салиева Низора</i> ОБЩЕНИЕ МЕДИЦИНСКОГО РАБОТНИКА: РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ В ПРАКТИКЕ	643-648
<i>Маматкулова Угилжон Эшмирза кизи, Абдуллаева Дилбар Алимбаевна</i> МЕТОДИЧЕСКАЯ ИНФОРМАЦИОННАЯ ПЛАТФОРМА ДЛЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА, ИЗУЧАЮЩИХ АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК, И ПУТИ ЕЕ РЕАЛИЗАЦИИ	649-655
<i>Муминова Офтобхон Каримовна</i> ИСТОРИЯ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНЕ: ОТ АНТИЧНОСТИ ДО СОВРЕМЕННЫХ ТЕРМИНОВ	656-661
<i>Ахмедова Уктамхон</i> РОЛЬ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЗАНЯТИЙ РУССКОГО ЯЗЫКА В МЕДИЦИНСКОМ ВУЗЕ	662-667
<i>Sattarova Markhabo Raxmonkulovna</i> ТА'ЛИМДА RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH	668-672
<i>Nuriddinova Robiya Bekjonaliyevna</i> МАКТАБГАЧА VA BOSHLANG'ICH TA'ЛИМДА МАТЕМАТИКА MASHG'ULOTLARINING UZVIYLIGINI TA'MINLASH YO'NALISHLARI	673-678

Received: 30 November 2024

Accepted: 5 December 2024

Published: 15 December 2024

Article / Original Paper

INTERPRETATION AND THE ROLE OF COMPRESSION IN IT

Davronov Shexroz Abrorovich,

Samarkand State Institute of Foreign Languages

Lecturer

Abstract. This article discusses that oral translation is, by its nature, a psychological process that consists of three main stages: understanding the idea, comprehending, and shaping it, which is conveyed through the linguistic system to the cultural model of the receiver. The following article elaborates on this topic.

Keywords: compression, intensification, synchronous, decoding, competence, lexeme, reduction, economy.

OG'ZAKI TARJIMA VA UNDA KOMPRESSIYANING ROLI

Davronov Shexroz Abrorovich

Samarqand davlat chet tillar instituti o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada og'zaki tarjima o'z mohiyatidan psixologik jarayon bo'lib, unda uchta asosiy bosqich mavjud: fikrni tushunish, anglash va shakllantirish, qabul qiluvchining madaniy modeliga til tizimi orqali yetkaziladi. Quyidagi maqolada shu haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: kompressiya, intensivlashtirish, sinxron, dekodlash, kompetensiya, leksema, reduksiya, tejamkorlik.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I12Y2024N42>

Kirish. Og'zaki tarjima o'z mohiyatidan psixologik jarayon bo'lib, unda uchta asosiy bosqich mavjud: fikrni tushunish, anglash va shakllantirish, qabul qiluvchining madaniy modeliga til tizimi orqali etkazish.

Tarjima faoliyatining birinchi bosqichi, ya'ni chet tili matnini idrok etish — bu miyaning va sezgi organlarining analitik va sintetik funksiyalarini bir vaqtda bajarishga asoslangan murakkab hissiy-fikrlash jarayonidir. Tushunish fikrni shakllantirish va rivojlantirish orqali, ya'ni ichki nutq yordamida amalga oshiriladi [11. 43]. Bunda asosiy e'tibor qaysi til yordamida tushunishni qanday amalga oshirish va uning yo'nalishini intensivlashtirish darajasi qanchalik balandligiga qaratiladi. Eng yuqori daraja fikrning majburiy til tuzilishiga o'tkazishdir. Bunda tarjimona asl tili vositalari bilan ifodalangan fikrni o'z ona tiliga strukturalar borasidagi farqlar bo'lishiga qaramasdan moslashtirish nazarda tutiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Tarjima jarayonining ikkinchi bosqichi bo'lajak xabarning asosiy ma'nosini shakllantirishdir. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, ushbu bosqichda "ma'no – g'oya" munosabatlarini tushunish, shuningdek, qayta kodlash zarurati tug'iladi. Agar tushunish tarjima tilida amalga oshirilsa, demak, ma'no shakllanishi bir vaqtning o'zida g'oyani ham shakllantiradi va tushunish jarayonining o'zi qayta yozish jarayonini o'z

ichiga oladi. Bunday holda transkodlash jarayoni ko'p tatbiq etilmaydi, chunki u juda avtomatlashtirilgan holda namoyon bo'ladi.

Tarjima faoliyatining uchinchi, yakuniy bosqichida tarjima tilining vositalari yordamida nutq namoyish etiladi va qayta yaratiladi.

Og'zaki tarjimani amalga oshirishning yuqorida ta'kidlab o'tilgan barcha bosqichlari ham ketma-ket tarjimada, ham sinxron tarjimada sodir bo'ladi. Bu jarayonlarda tarjimon duch keladigan muammolar va ularni samarali bartaraf etish borasida bir qator olimlar o'z taklif va tavsiyalarini ishlab chiqqan.

Sinxron tarjima jarayonida nutq faoliyati bosqichlarining har birini amalga oshirish tarjima kompetensiyasini yuqori darajada shakllantirishni talab qiladi. A. Tarakov sinxron tarjimaning quyidagi xususiyatlarini ta'kidlab o'tadi:

1) bir vaqtning o'zida idrok etish, dekodlash zarurati tufayli psixologik noqulaylik va nutqni takrorlash;

2) asl matnga takroran murojaat eta olmaslik, nutqni pauza qilish, tushunarsiz iboralarni, so'zlarni takrorlash imkoni mavjud emasligi bo'yicha psixologik to'siq;

3) aytilgan matnga tuzatishlar kiritish, aniqlangan noto'g'ri talqinlarni yo'q qilish imkoniyatlarining mavjud emasligi;

4) nutqning juda tezligi, ma'ruzachining nomuvofiqligi, nutq nuqsonlari tufayli noto'g'ri talqin qilish ehtimolining mavjudligi.

A. Tarakov sinxron tarjimani muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan quyidagi ko'nikma va malakalarni ta'kidlab o'tadi:

1) sinxron tarjimaning o'ziga xos xususiyatlariga tayyorgarlik;

2) ma'ruzachi so'zlariga e'tibor qaratish qobiliyati;

3) bir nechta vazifalarni diqqat bilan tinglash qobiliyati;

4) qiyin kommunikativ vaziyatlardan chiqish yo'lini topish qobiliyati;

5) tezkor javob berish qobiliyatlari;

6) ruhiy xotirjamlik, sabr-toqat;

7) tezkor fikrlash konsepsiyasini shakllantirish.

R. Setton tarjima kompetensiyasi modelining quyidagi tarkibiy qismlarini nomlaydi:

1) lisoniy kompetensiya, shu jumladan leksemalarning o'ziga xos semantik ma'nolarini bilishdan iborat bo'lgan sotsiopragmatik, shu jumladan nutqning xulq-atvor strategiyalari, rivojlanishning ma'lum bir tarixiy bosqichida ma'lum bir jamiyatda qabul qilingan funksional uslub talablariga muvofiq nutqni modellashtirish qoidalarini o'z ichiga oladi;

2) ma'lum xabar mavzusini tushunish va keyinchalik tarjima qilish uchun zarur bo'lgan umumiy bilim;

3) ma'lumotlarni idrok etish, talqin qilish va ko'paytirish qobiliyatlari, strategiyalari.

Shunday qilib, sinxron tarjimaning o'ziga xos xususiyati tarjimonning malakasini shakllantirish darajasiga o'ta yuqori talablarni qo'yadi, bu esa tarjimaning adekvatligi va ekvivalentligini ta'minlaydi.

Fikrlash sohasi inson faoliyatida iqtisodiyot prinsipi sifatida namoyon bo'ladigan sohalarandir. Shu sababli, inson faoliyatning barcha sohalarida, shu jumladan inson nutqida ham kam xarajatlarga intilishi tabiiy ko'rinadi. Tilda tejamkorlik prinsipi universaldir, chunki u til tizimining barcha darajalarida o'z ifodasini topadi.

Tarjima nazariyasi va amaliyotida tejamkorlik prinsipi til kompressiyasida yorqin namoyon bo'ladi. Tarjima faoliyatida kompressiya manba matnini ixcham shaklga o'tkazish orqali — ifodaning ortiqcha belgilarini tashlab yuborish orqali amalga oshiriladi. Bunda nafaqat kontekstdan va tildan tashqari vaziyatda, balki ixcham ifoda shakllaridan foydalangan holda matn yaratish kompressiya jarayonini qamrab oladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, kompressiya ko'pincha sinxron tarjima qilish uchun tarjima texnikasi sifatida ishlatiladi. Kompressiya odatda nutq tezligi yuqori bo'lganda va sinxron tarjimon ma'ruzachining nutq tezligiga ulgura olmaydigan holatlarda qo'llaniladi, chunki 1-3 soniyadan ko'p bo'lmagan vaqt ichida nafaqat tez tarjima qilish, balki olingan ma'lumotlarni bir vaqtning o'zida qayta ishlash hamda oldingi nutq segmentini tarjima qilish jarayoniga ham katta e'tibor qaratish kerak.

Eksperimental ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, bir daqiqada 150-200 so'zdan iborat xabar tezligi sinxron tarjimaning yuqori chegarasi bo'lib, undan ko'p bo'lgan ma'lumotni sifatli sinxron tarjima qilish mumkin emas [2. 127].

Muhokama va natijalar. Shu nuqtai nazardan, sinxron tarjimon ma'ruzachi nutqining yuqori tezligida so'zning yo'qolishiga mumkinligini yodda tutgan holda, manba tilidagi matnning alohida segmentlarini qisqartirishi kerak. Bu jarayonda ma'ruzachi tomonidan aytilgan so'zlarning semantik zanjiri haqida tinglovchilarning tushunchasi paydo bo'lishiga e'tibor qaratadi. Shu sababli, tarjimon manba tili matnidan barcha keraksiz yoki ortiqcha so'zlarni ajratib olishga va faqat asosiy ma'lumotlarni tinglovchilarga etkazishga majbur bo'ladi. Bundan kelib chiqadiki, ma'lum miqdordagi ortiqcha ma'lumotni o'z ichiga olgan matnlargina sinxron tarjima paytida, shuningdek yarim sinxronizatsiya (bir-birini takrorlash) jarayonida kompressiga uchraydi.

Odatda og'zaki tarjima jarayonida dorivor preparatdan foydalanish bo'yicha ko'rsatmalar, moliyaviy hisobotlar to'g'risidagi hujjat, yuridik hujjatlar, mashina, qurilma yoki boshqa mexanik qurilmalar uchun foydalanish bo'yicha qo'llanma kabilarda keraksiz so'zlar kam bo'ladi va va bunday matnlarni qisqartirish matn mazmuniga ta'sir qilishi mumkin. Boshqa tomondan, ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy-siyosiy va ilmiy-ommabop matnlar turli xil tasviriy vositalar, frazeologik birliklar, konnotativ ma'noga ega til birliklari mavjud bo'lib, ularni sintaktik – semantik jihatdan qisqartirish va matnni asosiy ma'nosini etkazib berish mumkin bo'ladi. L. Vissonning ta'kidiga ko'ra, "jonli nutqni qisqartirish va zichlashtirish qobiliyati sinxronizm san'atidagi birinchi ko'nikmalardan biridir" [10. 125]. Bu tarjimonga o'tkazib yuborilgan daqiqalarni bartaraf etishga imkon beradigan mikro-pauzalar yaratishga, tinglovchilar uchun tarjimaning noto'g'riligini tuzatishga, ma'ruzachining nutq segmentlarini o'z ovozi fonida emas, balki asliyat tili sintaksisini soddalashtirish va asosiy va aniq ma'lumotni aniqroq uzatish bo'yicha tezkor qarorlarni qabul qilish, shuningdek boshqa tarjima strategiyalarini amalga oshirish imkonini beradi.

Tarjima jahon madaniyatining rivojlanishida muhim omil bo'lib kelgan. Adekvat tarjimaga erishish uchun tarjimon turli xil tarjima strategiyalaridan foydalanishga majbur bo'ladi. Olimpia Armalitning fikriga ko'ra, kompressiya qisqartirish texnikasi sifatida og'zaki tarjima amaliyotida keng tarqalgan bo'lib, matn ma'nosiga putur etkazmasdan uni qisqartirish va tarjima tilida qayta ifodalash strategiyasi sifatida tushuniladi [1]. Mutaxassisning fikriga qo'shilgan holda aytish mumkinki, mazkur tarjima strategiyasi nafaqat asliyat tilining

imkoniyatlari, balki tarjimonning malakasini va ijodkorligini ochib bergani uchun ham ahamiyati strategiya degan fikrni ilgari surmoqchimiz.

Tarjimashunoslik terminlarining ko'p tilli lug'at ma'lumotnomasida kompressiyaga quyidagicha ta'rif berilgan: "Kompressiya (lot. *Compressio* – lo'nda ifodalash) fikrni qisqa va lo'nda ifodalash. Bu holatda so'z birikmalarini alohida so'z bilan, bevosita sintaktik aloqaga kirishmagan ikki yoki undan ortiq so'zlarni birgina so'z bilan, ergash gapli qo'shma gaplarni sodda gaplar bilan almashtirish kabi tarjima usullaridan foydalaniladi. Bunda "ortiqcha" so'z va ifodalardan voz kechiladi. Kompressiya usuli bilan o'g'irganda ko'pincha kirish so'z va so'z birikmalari (masalan, rus tilidagi "sleduet otmetit", "neobxodimo ukazat", "nelzya ne zametit" kabilar) tashlab ketiladi" [8. 43-44]. Kompressiya terminining batafsil izohi L.Nelyubinning "Tolkoviy perevodovedcheskiy slovar" lug'atida ham berilgan. Mazkur lug'atda kompressiya terminining uchta ma'nosi berilgan bo'lib, ular quyidagilar: 1. Bir xil mazmuni ifodalash uchun nutq va til birliklarini qisqartirish. Qisqartirish hodisasi har qanday tilning nutqiy ifodalarida ancha keng tarqalgan. Deyarli barcha tillarda, ellipsis hodisasi (ba'zan stilistik vosita deb ataladi) ko'pincha qo'llaniladi. Bu so'nggi paytlarda tilshunoslarning e'tiborini tobora ko'proq jalb qilmoqda. 2. Qisqartirish sinxron tarjima qilish usuli sifatida axborotning tematik tarkibida uchraydigan lingvistik vositalarning ortiqchaligi tufayli sodir bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, qisqartirish mahorati bir vaqtda tarjima qilishning ekstremal sharoitlarida nutqni hosil qilishni osonlashtirishga xizmat qiladi. Reduksiyaga duchor bo'lgan nutqiy vositalarga qarab, nutqni bo'g'in, sintaktik, leksik va semantik ko'rinishida qisqarishi mumkin. 3. Nutqiy kompressiya, matn kompressiyasi [6. 85]. Lug'atda berilgan ta'riflardan aynan ikkinchi va uchinchi ma'nolar tadqiqot ishimizga bevosita aloqador. Shuning uchun nutqiy kompressiya va matn kompressiyaning mazkur lug'atda berilgan ta'rifni ham ko'rib chiqishni lozim topdik.

Matn kompressiyasi – 1. Nutqiy kompressiyaning aynan o'zi. 2. Matnni dastlabki ko'rinishini yanada ixcham shaklda ifodalash maqsadida o'zgartirish. Matnni qisqartirishga nutqning ortiqcha elementlarini, kontekstdan va tildan tashqari vaziyatdan to'ldiriladigan belgilarni tashlab ketish, shuningdek, yanada ixcham konstruksiyalardan foydalanish orqali erishiladi. 3. Mashina tarjimasi texnologiyasiga ko'ra, ma'lumotning matn manbasi qisqarishga duchor bo'ladi, buning natijasida matnning mavzu sohasi terminologiyasidan foydalanishning ahamiyati oshadi, axborot so'rovi matnning kalit so'zlar ro'yxatiga kiradi, ya'ni analitik-sintetik jarayonning terminologik to'yinganligining oliy nuqtasiga erishiladi va ma'lumotni taqdim qilish axborot so'roviga muvofiq sintez qilingan bilim manbalarini, matnlarni takrorlaydi. 4. Bilimlarni jamlash, saqlash va taqdim etish jarayonida tabiiy tilda axborotni qayta ishlashning asosiy xususiyati uning qisqarishi bo'lib, uning mantiqiy natijasi matnning terminologik boyligining ortishi hisoblanadi. 5. Nutq kodining ortiqchaligi tufayli matnning qisqarishi. Matnni qisqartirish tezislar yoki glossariylarni tayyorlash uchun taqdim etiladi [5. 85-86]. Demak, matn kompressiyasi nutqiy kompressiyaning o'zi bo'lib, nutqiy ifoda yoki matnni qisqa va lo'nda shaklda ifodalash, taqdim qilish, til birliklarini iqtisod qilishni anglatadi.

Ingliz tili tarjimashunoslik lug'atlarida "condensation" termini mavjud bo'lib, u "compression" so'zining sinonimi hisoblanadi. "A Dictionary of Translation and Interpreting" lug'atiga ko'ra, kompressi tarjimon tomonidan aslyat matnidagi ahamiyatsiz va ortiqcha deb hisoblangan ma'lumotdan voz kechish bo'lib, bu ko'proq ma'ruzachi haddan tashqari tez gapirganda ko'proq qo'llanadi. Biroq aslyat matnidagi mazmunga putur etkazmaslikka harakat qilinadi. Bu termin shuningdek, ketma-ket tarjima jarayonida ham keng qo'llanib, odatda

tinglovchilar ma'ruzachi nutqidan o'zlarini charchagan his qilishganda tarjimon asliyat matnini qisqartirishga kirishadi va bu jarayon kompressiya strategiyasi hisoblanadi [4.22].

Xulosa. Demak, tarjimashunoslik sohasiga doir o'zbek, rus va ingliz tillaridagi lug'atlarda kompressiyaga berilgan ta'riflardan shuni ko'rishimiz mumkinki, kompressiya asliyat matnidagi ortiqcha, ahamiyatsiz va asl ma'noga ta'sir qilmaydigan so'zlarni tushirib qoldirib, tarjima matnini aniq va lo'nda tushuntirib berish hisoblanadi. Bu tarjima strategiyasi bir vaqtda og'zaki tarjimaning ham ketma-ket, ham sinxron tarjima turlaridan qo'llanadi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Armalyte O. 1982. Exercises in Translation from Lithuanian into English. Vilnius: VU.
2. Горохова Л.А. Проблема оценки качества перевода // Формирование профессиональной личности переводчика в условиях новой образовательной парадигмы высшего профессионального образования: коллективная моно-графия. Пятигорск, 2015. С. 124-132.
3. Жабагиева Г. З. Виды переводов // Успехи современного естествознания. 2015. № 1 – 5. С. 867 – 869.
4. Laver J., Mason I. A Dictionary of Translation and Interpreting. 2018. – 161 p. (22)
5. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь/Л.Л. Нелюбин. — 3-е изд., перераб. — М.: Флинта: Наука, 2003. — 320 с. (85-86)
6. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь/Л.Л. Нелюбин. — 3-е изд., перераб. — М.: Флинта: Наука, 2003. — 320 с. (85)
7. Setton R. A Pragmatic Theory of Simultaneous Interpretation / doctoral dissertation, Ann Arbor, Michigan, 1997. 124 p.
8. Sodiqov Z, Abduraxmonova D. Tarjimashunoslik terminlarining ko'p tilli lug'at-ma'lumotnomasi. –Namangan:2013. –B.43-44.
9. Василевич А. П. Проблемы измерения языковой компетенции // Лингвистические основы преподавания языка. М.: Наука, 1983. С. 113 – 136.
10. Виссон Л. Практикум по синхронному переводу с русского языка на английский (с аудиоприложением). М.: Р. Валент, 2002. 200 с.
11. Зимняя И. А. Психологический анализ перевода как вида речевой деятельности // Вопросы теории перевода: сб. науч. статей. М.: МГПИИЯ, 1978. С. 37 – 49.
12. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты: учебное пособие. М.: Наука, 1988. 214 с.
13. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика: уч. для институтов и факультетов ин. яз. М.: Воениздат, 1973. – С.271

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 12 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali
2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli
guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.
Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:
100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:
scienceproblems.uz@gmail.com
Bog‘lanish uchun telefonlar:
(99) 602-09-84 (telegram).